

مسئولیت مدنی ناشی از افشای اطلاعات نهانی در سازمان بورس و اوراق بهادار

پروین ندیمی نو

کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی از دانشگاه آزاد واحد تبریز

چکیده

اطلاعات نهانی به آن دسته از اطلاعات کلیدی و منتشر نشده‌ای گفته می‌شود که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اوراق بهادار یا ناشران آن مربوط می‌شود. این اطلاعات بر تصمیم‌های سرمایه‌گذاران و قیمت سهام تأثیر دارد، در صورتی که دارندگان اطلاعات با سوءاستفاده از موقعیت خود این اطلاعات را افشا نموده و معامله مبتنی بر این اطلاعات انجام شود. افشاء کننده دارای مسئولیت مدنی خواهد بود. البته برخلاف برخی دیگر از نظام‌های حقوقی، مقررات و قوانین ایران در این رابطه ساکت بوده و باید در این زمینه به مقررات عام مسئولیت مدنی رجوع نماییم. در رابطه با مسئولیت مدنی به نظریه تقصیر، نقض رابطه امانی و استفاده ناروا استناد شده است و به نظر می‌رسد استفاده ناروا مبنای مسئولیت ناشی از افشای اطلاعات باشد. همچنین صرف افشا اطلاعات برای تحقق مسئولیت کافی نبوده و بلکه باید بر مبنای اطلاعات نهانی معامله اوراق بهادار صورت گیرد و طرف مقابل باید از معامله متضرر گردد. همچنین برخلاف حقوق آمریکا، در حقوق ایران نیازی نیست که معامله مبتنی بر اطلاعات نهانی به صورت عمدی صورت بگیرد. نهایتاً اینکه علاوه بر مسئولیت مدنی، افشا کننده اطلاعات نهانی دارای مسئولیت کیفری نیز می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت مدنی، اطلاعات نهانی، افشا اطلاعات، معامله، اوراق بهادار.

۱. مقدمه

در بازار اوراق بهادار که محلی برای معاملات اوراق بهادار است مانند هر بازار دیگری مردم هنگامی فعالیت خواهند کرد که به این باور رسیده باشند که قیمت‌های موجود در آن بیانگر ارزش واقعی اوراق بهادار است. در بازار اوراق بهادار اطلاعات ارزشمندترین دارایی هاست. اصولاً اطلاعاتی که برای ارزیابی قیمت‌ها بکار می‌رود دو دسته‌اند:

- ۱- اخبار مربوط به اوضاع کلی اقتصاد داخلی و بین‌المللی آن قسمتی از بازار و تجارت که شرکت در آن فعالیت می‌کند.
- ۲- اخبار داخلی شرکت و نحوه سرمایه‌گذاری امور تجاری آن.

دسته اول اطلاعات توسط رسانه‌های عمومی، نشریه‌های مالی و غیره منتشر شده و فرض بر این است که همه از آن مطلع هستند؛ اما دسته دوم بدین سرعت و قدرت منتشر نشده و قبل از آگاهی عمومی از آن، منحصرأ در اختیار اشخاص نزدیک به شرکت مثل کارکنان آن، طرف‌های معامله آن و... است. چنین اطلاعاتی است که از آن به «اطلاعات نهانی» تعبیر می‌شود. تعریف واژه اطلاعات نهانی در احکام حقوقی ایران برای نخستین بار توسط قانون بازار اوراق بهادار به عمل آمد.

بند ۳۲ ماده ۱ این قانون مقرر می‌دارد: «هرگونه اطلاعات افشا نشده برای عموم که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به اوراق بهادار، معاملات یا ناشر آن مربوط می‌شود و در صورت انتشار بر قیمت یا تصمیم سرمایه‌گذاران برای معامله اوراق بهادار مربوط، تاثیر می‌گذارد اطلاعات نهانی گفته می‌شود». (جنیدی و نوروزی، ۱۳۸۹، ص ۵۳)، هرگونه معامله براساس اطلاعات نهانی توسط دارنده این اطلاعات جرم محسوب می‌شود و سازمان بورس به عنوان نهاد ناظر با آنها برخورد خواهد کرد. شرکت بورس به عنوان رکن اجرایی بازار اوراق بهادار نقش مهمی در معاملات اوراق بهادار دارد. با توجه به ضوابط و مقررات موجود تکالیف و وظایفی به عهده شرکت بورس قرار داده شده که نقض این مقررات می‌تواند تبعاتی از جمله مسئولیت مدنی برای شرکت داشته باشد، برای تحقق مسئولیت مدنی شرکت، سه رکن ضرر، فعل زیان بار و رابطه سببیت ضروری است (السان، ۱۳۸۷، ص ۳). وجود ضرر و زیان یکی از ارکان و شرایط مسئولیت مدنی است؛ زیرا موضوع مسئولیت مدنی، میزان ضرر ناروا است و تا زمانی که ضرر محقق نشود، موضوعی برای میزان خسارت وجود ندارد و در نتیجه، مسئولیت مدنی منتفی به انتفای موضوع است. یکی دیگر از ارکان مسئولیت مدنی وجود فعل زیانبار است. عامل فعل زیانبار زمانی مسئول میزان خسارت وارده بر دیگری است که عمل زیانبار به او استناد داشته باشد. سومین رکن از ارکان مسئولیت مدنی، لزوم وجود رابطه سببیت بین فعل زیانبار و ضرر وارده است؛ به عبارت دیگر ضرر باید مستقیم ناشی از فعل زیانبار باشد به طوری که در صورت انتفاء فعل زیانبار، ضرر نیز منتفی محسوب شود. لزوم وجود رابطه سببیت بین فعل زیانبار و ضرر وارده امری ضروری و بدیهی است زیرا عرف و سیره عقلا شخص را فقط مسئول میزان ضرری می‌داند که ناشی از عمل اوست و در صورتی که بین فعل زیانبار و ضرر وارده رابطه علیت و معلولیت عرفی وجود نداشته باشد، عامل عرفاً مسئول میزان چنین ضرری نیست. (باریکلو، ۱۳۸۵، ص ۱۲۳).

با توجه به آنچه که گفته شد در این تحقیق، مسئولیت مدنی دارندگان اطلاعات نهانی در بازار بورس اوراق بهادار مورد مطالعه قرار گرفته و سعی خواهد شد مفهوم، مبانی و شرایط تحقق و جبران خسارت آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

اهمیت اطلاعات در بورس

فعالان بازار بورس برای تصمیم‌گیری به طیف وسیعی از اطلاعات نیازمند هستند. گستره اطلاعاتی که آنها برای تصمیمات سرمایه‌گذاری خود به آن نیاز دارند فقط محدود به اطلاعات صورتهای مالی شرکتها نیست بلکه آنها به اطلاعات متعددی نیازمند هستند که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: ماهیت و نوع فعالیت شرکت، نوع مالکیت شرکت، طرحهای توسعه شرکت، وضع بازار مربوط، اطلاعات رقبا و صنعت موردنظر، منابع تأمین مالی شرکت، مسائل مربوط به تغییردپررتوی شرکت، بدهی‌های شرکت، قراردادهای مهم، آمارهای اقتصادی، اخبار سیاسی و عوامل محیطی مانند مسائل قانونی و هرنوع موضوعی که تأثیر با اهمیتی بر قضاوت آنها در مورد بازده انتظاری شرکت به جا گذارد. (مهربانی، ۱۳۸۸، ص ۱۶).

۲. فراهم آوردن شرایط لازم برای دسترسی عادلانه اشخاص به اطلاعات

طبق ماده ۲۵ آیین نامه معاملات، بورس موظف است اطلاعات لازم از جمله قیمت آغازین و پایانی شاخص و میزان سهم شناور آزاد را برای تحلیل بازار و انجام معاملات عادلانه و مبتنی بر عرضه و تقاضا را به نحو مقتضی در اختیار بازار قرار دهد. ماده ۲ دستورالعمل انتشار اطلاعات معاملات توسط بورس اوراق بهادار تهران، آن بخش از اطلاعات معاملاتی را که باید توسط بورس منتشر شود بیان کرده است. اطلاعات منتشره توسط بورس در حکم سند رسمی است و در سوابق بورس نگهداری خواهد شد و بورس در قبال صحت و سقم اطلاعات منتشره مسئول می باشد (ماده ۳۱ قانون بازار اوراق بهادار و ماده ۵ دستورالعمل انتشار معاملات). به موجب ماده ۶ دستورالعمل، به منظور اطمینان از دسترسی همزمان، منصفانه و عادلانه عموم به اطلاعات معاملات، بورس موظف است این اطلاعات را در مهلت های مقرر در این دستورالعمل، در سایت اینترنتی رسمی خود منتشر نماید. (کیانی، ۱۳۸۸، ص ۳۲).

۳. اطلاعات نهانی و مفهوم آن

اطلاعات نهانی به آن دسته از اطلاعات کلیدی و منتشر نشده ای گفته می شود که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اوراق بهادار یا ناشران آن مربوط می شود و بر تصمیم های سرمایه گذاران و قیمت سهام تاثیر دارد و به شاخص های اقتصادی نظیر رشد، نرخ بهره و غیره بستگی دارد. بند ۶ ماده ۱ دستورالعمل افشا، این اطلاعات را اطلاعات مهم تعریف می کند بنابراین اطلاعات نهانی، اطلاعات خاص و مربوط به سهام در اختیار مالکان هر شرکت می باشد. (مهریانی، ۱۳۸۸، ص ۱۵). در فرهنگ حقوقی بلاک لو^۱ در تعریف اطلاعات نهانی آمده است: «اطلاعات در خصوص وضعیت مالی یا بازار شرکت که نه از افشای عمومی، بلکه از یک منبع در درون شرکت یا منبعی که وظیفه محرمانه نگهداشتن اطلاعات را داشته، حاصل می گردد.» (گارنر^۲، ۲۰۰۷، ص ۸۱۰)

بند ۲۳ ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار در تعریف اطلاعات نهانی، مقرر می دارد: «هرگونه اطلاعات افشا نشده برای عموم که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اوراق بهادار، معاملات یا ناشر آن مربوط می شود و در صورت انتشار بر قیمت یا تصمیم سرمایه گذاران برای معامله اوراق بهادار مربوطه تاثیر می گذارد.»

۴. ویژگی های اطلاعات نهانی

اطلاعاتی که در بازار اوراق بهادار از آن تحت عنوان، اطلاعات نهانی یاد می شود به موجب بند ۱ ماده ۳۲ قانون بازار اوراق بهادار باید دارای چهار ویژگی یعنی: عدم افشا برای عموم (نهانی بودن)، دقیق و شامل جزئیات بودن، قابلیت تاثیر قابل توجه در قیمت و مربوط بودن به ناشر اوراق بهادار باشد؛ که در ادامه این ویژگی ها را مورد مطالعه قرار می دهیم:

۱.۴. سری بودن اطلاعات

اطلاعات برای اینکه نهانی محسوب گردند باید سری باشند به طوری که برای اشخاص دیگر غیر از دارنده که می توانند از افشا یا استفاده از آن ارزش های اقتصادی و منافی را کسب کنند، ناشناخته باشد. (باقری، ۱۳۸۸، ص ۴۲).

همچنین سری بودن اطلاعات به معنی، عدم افشا اطلاعات برای عموم نیز تعریف شده است. اصولاً در صورتی که اطلاعات مربوط به یک شرکت عمومی و منتشر شده باشد، قیمت سهام آن حداقل برای دست اندرکاران بازار سرمایه بر اساس آن تعدیل خواهد شد؛ بنابراین داشتن اطلاعات عمومی و منتشر شده دیگر موثر بر قیمت اوراق بهادار تلقی نمی گردد. در حالیکه اگر اطلاعات منتشر نشده ای در اختیار شخصی قرار گیرد که در بازار سرمایه می تواند وارد شود و او بداند که اطلاعات مزبور بر قیمت سهام موثر خواهد بود این امر زمینه انتفاع و بهره برداری ناعادلانه را برای شخص مذکور

^۱- Black Law Dictionary

^۲ Garner

فراهم می‌نماید. در نظام حقوقی انگلیس در ماده ۵۸ قانون عدالت کیفری مصوب ۱۹۹۳ مواردی که اطلاعات عمومی تلقی می‌گردند، مشخص شده است. بطور کلی اطلاعات رسمی منتشر شده یا اطلاعات مندرج در اسنادی که قانوناً نگهداری آن لازم است مانند دفاتر شرکت یا اطلاعاتی که به سهولت و با صرف کمی وقت و اندک هزینه‌ای قابل دستیابی است، اطلاعات منتشر شده تلقی می‌گردند (پائول داویس^۱، ص ۴۶۲).

۲.۴. دقیق و شامل جزئیات بودن

ویژه بودن یعنی اینکه اطلاعات موردنظر از اخبار معمولی شرکت متمایز بوده و دارای اهمیت خاص باشد مثل تغییر در ساختار مالکیت شرکت یا خبر ادغام آن با شرکت دیگر هرچه اطلاعات ویژه‌تر باشد ریسک انجام معامله برای دارنده آن اطلاعات کمتر خواهد بود. اطلاعات دقیق گونه‌ای از اطلاعات ویژه است که شامل جزئیات خبر نیز باشد؛ یعنی به‌طور واضح و روشن بوده و شامل جزئیات مهم آن نیز باشد. به عنوان مثال این خبر که یکی از رقیب‌های شرکت پیشنهاد خرید سهام آن را داده است فی نفسه یک خبر ویژه و با اهمیت است لیکن این خبر هنگامی دقیق نیز خواهد بود که ما قیمت پیشنهاد شده را نیز بدانیم.

۳.۴. قابلیت تاثیر در قیمت‌ها

اطلاعات زمانی نهانی محسوب می‌شوند که در صورت انتشار عمومی، به طور قابل ملاحظه‌ای بر قیمت اوراق بهادار در بازار تاثیر داشته باشد، معیار مهم بودن اطلاعات در قانون بازار اوراق بهادار را، موثر بودن انتشار آن بر قیمت و یا تصمیم سرمایه‌گذاران برای انجام معاملات اعلام نموده‌اند. (میرزایی منفرد، ۱۳۸۹، ص ۲۳۸).

به عبارت دیگر اگر انتشار اطلاعات تاثیری بر قیمت سهام و اوراق بهادار نداشته باشد و تصمیم سرمایه‌گذاران و فعالین بازار اوراق بهادار نداشته باشد، چنین اطلاعاتی نهانی محسوب نشده و افشای آنها منع قانونی نخواهد داشت لذا مسئولیت مدنی نیز متحمل افشا کنندگان آن نخواهد گذاشت؛ بنابراین اطلاعات حاوی مزایای اندک و بدون تاثیر قابل ملاحظه، اطلاعات محرمانه نخواهد بود و این امر بر عهده قاضی قرار گرفته است (سایمون گلدینگ^۲، ص ۲۰۲).

۴.۴. مربوط به ناشر اوراق بهادار باشد

اطلاعات باید مربوط به اوراق بهادار خاص یا یک صادر کننده خاص اوراق بهادار بوده باشد و مربوط به اوراق بهادار یا صادر کننده آنها بطور کلی نباشد. این قید که «اطلاعات مربوط به صادر کننده باشد» تنها شامل اطلاعاتی در مورد خود شرکت نبوده بلکه اطلاعاتی را که می‌تواند بر دور نمای تجاری شرکت موثر باشد، در برمی‌گیرد (سایمون گلدینگ، ص ۱۹۹).

۵. دارندگان اطلاعات نهانی

دارندگان اطلاعات نهانی اشخاصی هستند که قبل از انتشار عمومی، اطلاعات در اختیار آنها قرار دارد. دارندگان اطلاعات نهانی را می‌توان به دو نوع تقسیم نمود. دسته اول که دارندگان اولیه اطلاعات نامیده می‌شوند اشخاصی هستند که اطلاعات را از منبع اصلی خود دریافت کرده اند و بین آنها و دسترسی به اطلاعات رابطه سببیت وجود دارد و همچنین آگاهی و علم لازم را برای ارزیابی اهمیت اطلاعات دارند ثانیاً آنها انتظار دانستن نتیجه یک معامله مبتنی بر اطلاعات نهانی را همواره خواهند داشت بدین ترتیب معمولاً اقدامات قانونی اعمال شده بر روی دارندگان اطلاعات نهانی اولیه نسبت به دارندگان اطلاعات نهانی ثانویه شدیدتر است هر چند در برخی از دستگاههای قضایی، جهت کارائی بیشتر مقررات معاملات دارندگان اطلاعات نهانی، امکان دسترسی اطلاعات به اشخاص محدودی داده شده است. (میرزایی منفرد، ۱۳۸۹، ص ۲۴۱).

¹ Paul Davies, op.cit

² Simon Goulding, op.cit

دارندگان اولیه اطلاعات نهانی را نیز می‌توان به دو نوع دارندگان دائم و موقت اطلاعات نهانی تقسیم نمود که از دارندگان دائم اطلاعات نهانی به داخلی‌ترین دسته از دارندگان رده اول این اطلاعات نیز تعبیر شده است و در حقوق ایران در سه بند نخست تبصره ۱ ماده ۴۸ قانون بازار اوراق بهادار، افراد حاضر در ارکان سه‌گانه شرکت که معمولاً شمال اعضای هیات مدیره و ارکان نظارتی و اجرائی می‌باشند به عنوان اولین گروه از دارندگان نهانی معرفی شده‌اند (جنیدی، لعیا، نوروزی، محمد، ۱۳۸۹، ص ۵۸).

البته میتوان سهامداران یعنی صاحبان اصلی شرکت را نیز به آنها اضافه کرد. عده دیگری از اشخاصی که از دارندگان اولیه اطلاعات نهانی محسوب می‌شوند اشخاص حرفه‌ای و متخصصینی هستند که در تولید اطلاعات نهانی نقش نداشته و در استخدام شرکت نیز نمی‌باشند، ولی در جریان ارائه خدمات مختلف به شرکت، به اطلاعات نهانی دسترسی پیدا می‌کنند، امکان دسترسی این اشخاص به اطلاعات نهانی به صورت موقتی بوده و معمولاً شامل اشخاص همچون وکلای حقوقی، حسابرسان و... می‌شوند که بر تصمیمات مهم شرکت تأثیرگذار بوده و اطلاعات کافی و تخصصی برای ارزیابی اهمیت فعالیت‌های شرکت را دارند (میرزائی منفرد، ۱۳۸۹، ص ۲۴۴).

دسته دوم از دارندگان اطلاعات نهانی نیز اشخاصی هستند که اطلاعات نهانی را به صورت غیر مستقیم و از اشخاص دیگری و نه لزوماً از دارندگان اطلاعات نهانی دریافت می‌نمایند، به این اشخاص دارندگان ثانویه اطلاعات نهانی گفته می‌شود (میرزائی منفرد، ۱۳۸۹، ص ۲۴۵).

۶. مسئولیت مدنی

یکی از مهمترین مسائل مربوط به مسئولیت مدنی، بحث یا مبانی مسئولیت مدنی می‌باشد و با توجه به اینکه در قوانین ما، مبنای خاص در مورد مسئولیت مدنی ناشی از افشای اطلاعات نهانی مقرر نشده است و رویه قضایی و دکتترین حقوقی نیز در این رابطه به اجماع نرسیده‌اند لذا با توجه به اصول کلی مسئولیت مدنی باید مبانی مسئولیت مدنی دارندگان اطلاعات نهانی در بازار اوراق بهادار بررسی گردد توسعه بازارهای مالی و تأثیر آنها بر اقتصاد جهانی، ضرورت حفظ اطلاعات نهانی و بازنگری در چهارچوب مسئولیت مدنی ناشی از افشای اطلاعات نهانی در بازار بورس اوراق بهادار را دو چندان کرده است. در این زمینه هدف از مسئولیت مدنی صرفاً اجرای عدالت نیست بلکه هدف اصلی حفظ منافع عمومی و بازدارندگی دارندگان اطلاعات نهانی از افشای اطلاعات در بازار بورس اوراق بهادار است. وجود سیستمی برای اخذ خسارات مدنی از طریق طرح دعوی مسئولیت علیه اشخاصی که موجب افشاء اطلاعات نهانی شرکتها در بازار بورس اوراق بهادار می‌شوند منجر به رعایت بیشتر حفظ اطلاعات خواهد شد.

۷. شرایط تحقق مسئولیت مدنی

برای تحقق مسئولیت مدنی باید شرایطی وجود داشته باشد و حقوق دانان فعل زیانبار، ورود خسارت و رابطه سببیت را ارکان مسئولیت مدنی اعلام نموده‌اند که آنها را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱.۷. فعل زیانبار

یکی از ارکان تحقق مسئولیت مدنی فعل زیانبار می‌باشد یعنی افشاء کننده اطلاعات حتماً بایستی فعل زیانباری را مرتکب گردد تا مسئولیت وی تحقق پیدا کند. عامل فعل زیانبار زمانی مسئول جبران ضرر وارده بر دیگری است که عمل زیانبار به او استناد داشته باشد.

۱.۱.۷. انجام فعل زیانبار

صرف افشاء اطلاعات نهانی نمی‌تواند برای تحقق مسئولیت مدنی کافی باشد و علاوه بر افشای اطلاعات باید معامله‌ای نیز با استفاده از اطلاعات نهانی صورت گیرد و حتی می‌توان گفت بدون انجام معامله براساس اطلاعات نهانی، تصور ورود ضرر به صرف افشاء اطلاعات مشکل می‌باشد. لذا در موضوع مسئولیت مدنی ناشی از افشای اطلاعات نهانی در بازار بورس اوراق بهادار، فعل زیانبار انجام معامله با استفاده از اطلاعات نهانی می‌باشد. در این خصوص، تعاریف مختلفی ارائه شده است. به عقیده برخی از حقوقدانان، معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی عبارت است از معامله سهام شرکت با استفاده از اطلاعات محرمانه‌ای که شخص از طریق رابطه امانی خود با شرکت تحصیل نموده است و به عقیده برخی دیگر، معامله با اطلاعات نهانی به مفهوم خرید و فروش اوراق بهادار بر مبنای اطلاعاتی که در دسترس عموم قرار نگرفته است. (لروی و جانز^۱، ۲۰۰۴، ص ۸۵۴). در حقوق ایران، قانونگذار در زمینه مسئولیت مدنی ناشی از افشاء کنندگان اطلاعات نهانی و به تبع آن در مورد شرایط تحقق مسئولیت، بحثی را مطرح نکرده و تنها انجام معامله بر اساس اطلاعات نهانی را جرم تلقی نموده است (میرزائی منفرد، ۱۳۸۹، ص ۲۰۵).

در مورد تحقق این جرم باید گفت که عمد در انجام فعل مجرمانه در حقوق ایران یکی از ارکان وقوع جرم است؛ بنابراین، وجود آن، مگر در مواردی که قانون تصریح کرده باشد، شرط تحقق مسئولیت کیفری است؛ اما در مورد مسئولیت مدنی ناشی از افشای اطلاعات نهانی با توجه با قواعد عام مسئولیت مدنی باید گفت که برای تحقق مسئولیت، نیاز به عمدی بودن انجام معاملات با استفاده از اطلاعات نهانی نیست.

لازم به ذکر است که در حقوق ایران نیز همانند حقوق آمریکا قانونگذار انجام معامله در بازار رسمی اوراق بهادار را شرط تحقق معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی قلمداد نکرده است، بنابراین معاملاتی که خارج از بازار اوراق بهادار واقع می‌شوند نیز در صورت تحقق سایر شرایط مشمول قانون هستند. (نصیری، تفرشی، قربانی، لاجوانی، ۱۳۸۷، ص ۳۷) باید یادآور شد مبنای ممنوع نمودن و جرم تلقی کردن این معاملات، نه بلحاظ ضرری است که متوجه طرف معامله و زیان‌دیده می‌گردد، بلکه به لحاظ ضرری است که متوجه بازار سرمایه بطور کلی می‌گردد و امنیت و اعتماد را از بازار سرمایه سلب می‌نماید. چه بسا که علیرغم وقوع معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات مجرمانه و استفاده فراوان و غیر متعارف دارنده اطلاعات از معامله، هیچ شخصی خود را متضرر ندانسته و تقاضای کیفری یا خسارت ننماید در بازار بورس اوراق بهادار که غالباً اشخاص معاملات خود را از طریق کارگزاران بورس انجام می‌دهند در بسیاری موارد طرف معامله خود را نمی‌شناسند، بنابراین ارزان فروختن و گران فروختن اوراق بهادار را حمل بر اتفاقات بازار یا تقدیر می‌نمایند بدین لحاظ است که از جرم مزبور به جرم بدون زیان‌دیده نیز تعبیر می‌شود.

۲.۱.۷. نامشروع بودن فعل زیانبار

طبق ماده قانون مسئولیت مدنی که مقرر شده است: ((هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی...)) از عبارت ((بدون مجوز قانونی)) بکاررفته در این ماده استفاده شده که لازم است فعل زیانبار نامشروع باشد. حقوقدانان معتقدند: لزومی ندارد که فعل موجب ضمان، مورد منع صریح نص قانونی قرار گیرد بلکه کافی است که عرفاً فعل، ضرری یا قابل سرزنش محسوب شود. و اعمال خلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه نیز از اعمال نامشروع باید شمرده. نتیجتاً باید گفت افشا نمودن اطلاعات نهانی و انجام معامله بر اساس آن، نه تنها موجب بر هم زدن نظم عمومی در بازار بورس و کشور می‌شود بلکه بر خلاف اصول امانتداری نیز می‌باشد.

سوالی که اینجا مطرح می‌شود این است که آیا ممنوعیت و مجرمانه بودن معاملات ناشی از افشای اطلاعات نهانی در بازار بورس اوراق بهادار مقتضی بطلان آنهاست؟

¹ Leroy and d A. Janz

در اکثر نظامهای حقوقی، غیر مشروع و غیر قانونی بودن معامله، یکی از اسباب بطلان است. موضوع یک قرارداد قانونی نمی‌تواند عمل با یک معامله ممنوع باشد. این بحث در نظام حقوقی ایران تحت عنوان مشروعیت مورد معامله یا منافع آن مطرح گردیده است. (شهیدی، ۱۳۸۳، ص ۳۸۸) در نظام حقوقی انگلیس، عدم مشروعیت یکی از موارد بطلان و غیر قابل اجرا بودن قرارداد تلقی گردیده و یکی از موارد عمد، عدم مشروعیت قراردادی است که مشتمل بر ارتکاب جرمی در انعقاد یا اجرای آن باشد. در صورتی که چنین معاملاتی باطل تلقی گردند، مشکلات فراوانی در بازارهای سرمایه به وجود خواهد آمد، زیرا همانگونه که قبلاً بیان گردید، علیرغم وقوع جرم و تعقیب قضایی و کیفری معامله کنندگان با استفاده از اطلاعات محرمانه توسط نهادهای عمومی ممکن است هیچ کس خود را زینانده تلقی ننموده و شاکه خصوصی در بین نباشد، چون معامله از طریق کارگزاران بورس انجام می‌شود. در چنین مواردی حکم به بطلان معاملات اوراق بهادار، مشکلات عدیده‌ای را برای بازار سرمایه بوجود خواهد آورد زیرا بطلان، اقتضاء بازگشت طرفین به وضعیت قبل از عقد را دارد. در حالیکه در بسیاری موارد، طرف معامله قابل شناسایی نبوده و یا هیچ اقدامی در جهت بازگشت به قبل از عقد مانند استرداد ثمن یا استرداد سهام را انجام نمی‌دهند.

در نظام حقوقی انگلیس ماده ۶۳ (۲) قانون عدالت کیفری مصوب ۱۹۹۳ صراحتاً موضوع را مورد توجه قرار داده و اعلام داشته است که هیچ معامله‌ای صرفاً به لحاظ ارتکاب جرم معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات محرمانه باطل یا غیر قابل اجرا نخواهد بود (پائول داویس، ص ۴۷۲)

در واقع وضع ماده مزبور و تصریح به عدم بطلان یا قابل اجرا بودن معاملات علی‌رغم وقوع جرم، برای کنار گذاشتن قاعده بطلان در نظام حقوقی کامن لا بوده است. البته ممکن است معامله به لحاظ فقدان یا نقض سایر اصول قراردادی باطل یا قابل ابطال باشد یا زیان دیدها بر اساس سایر اصول و قواعد حقوقی ضمانت اجرایی مانند فسخ را از دادگاه بخواهد. در نظام حقوقی ایران نیز به نظر میرسد با وجود قوانین لازم در این خصوص و مجرمانه اعلام کردن معاملات مزبور، بتوان همانند حقوق انگلیس معامله را صحیح تلقی و آرامش لازم را به بازار سرمایه ارزانی داشت زیرا هرگونه ملازمه عقلی بین ممنوعیت و بطلان در معاملات وجود ندارد. مخصوصاً در ما نحن فیه که ممنوعیت بر اصل معامله یا اثر معامله وارد نمی‌شود، بلکه ممنوعیت متوجه انجام معامله در شرایط خاص (شرایطی که در آن معامله کننده از اطلاعات محرمانه برخوردار است) می‌باشد.

۲.۷. ورود ضرر

در فرضی که دارندگان اطلاعات نهانی مبادرت به افشاء اطلاعات نهانی می‌نمایند سرمایه گذاران در بازار متضرر می‌شوند یعنی بدلیل افشاء اطلاعات نهانی در بورس اوراق بهادار سهام خود را به قیمت واقعی ارزشیابی نمی‌کنند و آن را به قیمتی پایین تر از قیمت واقعی می‌فروشند یا سهام موجود در بازار را با قیمتی بالاتر از آنچه که در صورت افشا نشدن ممکن بود خریداری نمایند، خریداری می‌کنند و ضرر وارده همان کاهش قیمت و از دست دادن سودی است که اگر این اطلاعات منتشر نشده بود از دست نمی‌رفت افشاء اطلاعات نهانی در بازار بورس اوراق بهادار نه تنها خریداران و فروشندگان سهام آن شرکت را ممکن است متضرر کند بلکه معامله کنندگان سهام شرکت های تابعه یا وابسته را نیز می‌تواند با زیان مواجه سازد. ضرر وارده به سرمایه گذاران از جنس ضرر مادی است. در این موارد ضرر مسلم است، یعنی صرفاً احتمال وجود ضرر نمی‌رود. مستقیم ناشی از فعل افشاء کننده اطلاعات است و قاعدتاً توسط افشاء کننده و هر شخص دیگری که در بازار اوراق بهادار فعالیت می‌کند قابل پیش بینی است. صرف نظر از تحقیق موارد یاد شده دشواری محاسبه میزان زیان وارده را نباید فراموش کرد.

سوالی که مطرح شود این است که اگر در اثر افشای اطلاعات نهانی شخصی به واسطه خرید سهم با قیمت بالاتر، فرصت خرید سهم با قیمت مناسب را از دست داد، می‌توان عدم النفع را به عنوان ضرر مطالبه کند؟ در خصوص عدم النفع ناشی از افشای اطلاعات نهانی در بورس، هم قانون ساکت است و هم اینکه حقوق دانان در این زمینه بحثی را مطرح ننموده‌اند و باید به قواعد عمومی مسئولیت رجوع نمود البته باید منافع حاصل از معامله باید در هر حال اعاده گردد، بطوری که در حقوق آمریکا مطابق قانون بازار اوراق بهادار و رویه محاکم، فقط کمیسیون می‌تواند الزام متخلف به رد منافع حاصل از معامله را از دادگاه صلاحیتدار

ناحیه درخواست کند؛ به عبارت دیگر حق اقامه دعوا برای استرداد منافع حاصل از معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی به کمیسیون تعلق دارد (نصیری، تفرشی، قربانی لاچوانی، ۱۳۸۷، ص ۲۶).

۳.۷. رابطه سببیت

اثبات ورود ضرر به زیان دیده و همچنین ارتکاب تقصیر یا وقوع فعلی از طرف خواننده، یا کسانی که مسئولیت اعمال آن با اوست، به تنهایی دعوی خسارت را توجیه نمی کند. باید احراز شود که بین دو عامل ضرر و فعل زیانبار رابطه سببیت وجود دارد: یعنی ضرر از آن فعل ناشی شده است. در واقع اثبات این رکن دشوارترین مرحله دعوای مسئولیت است. برای اینکه حادثه‌ای سبب محسوب شود، باید آن حادثه در زمره شرایط ضروری تحقق ضرر باشد، یعنی احراز شود که بدون آن ضرر واقع نمی شود. قاعده تمیز سبب را باید چنین خلاصه کرد که «سبب عاملی است که هم در ایجاد حادثه زیانبار دخالت دارد و هم شرط ضروری آن است، مگر اینکه اهمیت دخالت آن در ایجاد حادثه چندان قوی و مهم باشد که بتوان گفت، به تنهایی و قطع نظر از سایر عوامل، ضرر را ایجاد کرده است در هر حال، رابطه میان سبب (فعل زیانبار) و ضرر باید حاوی دو شرط اساسی باشد: ۱- مسلم باشد یا دست کم به ظنی متکی شود که عرف و عقل به آن اعتماد کند و ۲- مستقیم باشد و سبب دیگری آن رابطه عرفی را قطع نکند.

بنابراین با جمع همه این شرایط زیان دیده می‌تواند با ارائه دادخواست ضرر و زیان ضمن رسیدگی کیفری یا طی دعوای مستقل مسئولیت مدنی در هیأت داوری موضوع ماده ۳۶ قانون بازار، جبران خسارت وارده بر خود را مطالبه کند. در دعوای مسئولیت مدنی ناشی افشاء اطلاعات نهانی توسط دارندگان اطلاعات مزبور، اثبات عنصر تقصیر و ضرر دشوار نیست، لیکن اثبات رابطه سبب دشوار است. چرا که در هر دوره اسباب متعددی موجب نوسان قیمت سهام در بازار می‌شوند. به عنوان مثال اگر افشاء اطلاعات نهانی توسط دارندگان اطلاعات نهانی، با تحریم های اقتصادی از سوی کشورهای خارجی، نوسانات شدید نرخ ارز و یا نکول بخش مهمی از اعتبارات اسنادی صادره توسط بانک همراه شود، تشخیص اینکه کدام عامل موجب کاهش قیمت سهام بوده است امر بسیار دشواری است.

۸. جبران خسارت ناشی از افشای اطلاعات نهانی

اثر مهم و اصلی مسئولیت مدنی، حق جبران خسارت می‌باشد که به استناد این حق، می‌تواند با رجوع به انجام دهنده فعل زیانبار خواهان جبران خسارت وارده بر خویش شود. هرچند از این به حق اقامه دعوی تعبیر می‌شود ولی اثر مستقیم و ذاتی مسئولیت مدنی، وجود حق اقامه دعوی برای زیان دیده نیست، بلکه حق جبران خسارت است. پس از افشای اطلاعات نهانی، قیمت اوراق بهادار موضوع معامله مبتنی بر اطلاعات نهانی تحت تاثیر قرار می‌گیرد. از این رو بعد از عمومی شدن اطلاعات طرف معامله دارنده اطلاعات نهانی متضرر می‌شود که خریدار یا فروشنده اوراق بهادار است.

قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران در رابطه با شرایط مطالبه زیان از سوی معامله‌کنندگان مقررات جامعی پیش-بینی نکرده است؛ تنها نصی که در قانون مذکور در رابطه با حق اقامه دعوای مسئولیت مدنی از سوی معامله‌کنندگان همزمان علیه اشخاصی قابل استناد است که با استفاده از اطلاعات نهانی مبادرت به معامله اوراق بهادار کرده‌اند؛ قسمت اخیر ماده ۵۲ قانون مذکور می‌باشد که مقرر می‌دارد: «چنانچه در اثر جرایم مذکور ضرر و زیانی متوجه سایر اشخاص شده باشد زیان دیده می‌تواند برای جبران به مراجع قانونی مراجعه نموده و وفق مقررات، دادخواست ضرر و زیان تسلیم کند». همانطور که ملاحظه می‌شود در این قانون محدودیتی از حیث مبلغ ضرر و زیان قابل مطالبه از سوی معامله‌کنندگان همزمان و همچنین مهلت اقامه دعوی مسئولیت مدنی پیش‌بینی نشده است که در عمل اعمال آن را دچار اشکال خواهد کرد (نصیری، تفرشی، قربانی چوانی، ۱۳۸۷، ص ۳۸).

در نتیجه با جمع همه شرایط مذکور در این مقاله، زیان دیده می‌تواند با ارائه دادخواست ضرر و زیان ضمن رسیدگی کیفری یا طی دعوای مستقل مسئولیت مدنی در هیأت داوری موضوع ماده ۳۶ قانون بازار، جبران خسارت وارد بر خود را مطالبه کند.

۹. نتیجه گیری

با بررسی همه آنچه که در این مقاله گفته شد چنین نتیجه گیری می‌شود که:

۱- اطلاعات نهانی به آن دسته از اطلاعات کلیدی و منتشر نشده‌ای گفته می‌شود که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اوراق بهادار یا ناشران آن مربوط می‌شود. این اطلاعات، تاثیر اساسی بر روند قیمتی سهام دارد. اطلاعاتی که در بازار اوراق بهادار از آن تحت عنوان، اطلاعات نهانی یاد می‌شود باید دارای چهار ویژگی یعنی: عدم افشا برای عموم (نهانی بودن)، دقیق و شامل جزئیات بودن، قابلیت تاثیر قابل توجه در قیمت و مربوط بودن به ناشر اوراق بهادار باشد.

۲- دارندگان اطلاعات نهانی اشخاصی هستند که قبل از انتشار عمومی، اطلاعات در اختیار آنها قرارداد دارد. دارندگان اطلاعات نهانی را می‌توان به دو نوع تقسیم نمود. دسته اول که دارندگان اولیه اطلاعات نامیده می‌شوند اشخاصی هستند که اطلاعات را از منبع اصلی خود دریافت کرده اند و آگاهی و علم لازم را برای ارزیابی اهمیت اطلاعات دارند. دسته دوم نیز اشخاصی هستند که اطلاعات نهانی را به صورت غیر مستقیم و از اشخاص دیگری و نه لزوماً از دارندگان اطلاعات نهانی دریافت می‌نمایند، به این اشخاص دارندگان ثانویه اطلاعات نهانی گفته می‌شود.

در مورد مبانی مسئولیت ناشی از افشای اطلاعات نهانی و انجام معامله براساس آن در حقوق ایران مقررات خاصی وجود ندارد اما باید گفت که دارندگان اطلاعات نهانی امین سهامداران هستند و هرکس که در چنین موقعیتی قرار می‌گیرد، موظف است از سمت امانی خود فقط در جهت منافع ذینفع اقدام نماید. استفاده ناروا مبانی دیگر مسئولیت مدنی می‌باشد به نظر می‌رسد این عقیده صحیح‌تر باشد و باید گفت که در رابطه وجود رابطه امانی بین دارنده اطلاعات و طرف معامله او برای تحقق مسئولیت شرط نیست، بلکه شرط اصلی وجود رابطه مبتنی بر اعتماد بین دارنده اطلاعات و ناشر اوراق بهادار است و نقض این رابطه موجب مسئولیت دارنده می‌شود.

۳- افشای اطلاعات نهانی به تنهایی برای تحقق مسئولیت مدنی کافی نبوده بلکه باید براساس اطلاعات نهانی، معامله سهام یا اوراق بهادار نیز صورت گیرد، به اضافه اینکه در حقوق ما برخلاف حقوق آمریکا، انجام عامدانه معامله مبتنی بر اوراق بهادار، شرط ایجاد مسئولیت نیست. همچنین علاوه بر انجام معامله مبتنی بر اطلاعات نهانی، ورود خسارت و رابطه سببیت نیز شرط تحقق مسئولیت مدنی می‌باشد. چرا که در زمینه لزوم عمدی بودن انجام معامله در قوانین حقوق ایران مقررات خاصی وجود ندارد بنابراین در این زمینه باید به اصول کلی حقوق مدنی و مسئولیت مدنی رجوع نماید و مطابق قواعد عمومی نیاز نیست که انجام معامله لازم نیست که از روی عمد باشد. همین که شخص با استفاده از اطلاعات نهانی اقدام به انجام معامله نماید، مسئولیت مدنی تحقق می‌یابد و باید خسارات وارده به زیان دیده جبران شود.

۴- اثر مستقیم و ذاتی مسئولیت مدنی، وجود حق اقامه دعوی برای زیان دیده نیست، بلکه جبران خسارت است. بدلیل اینکه ضرر وارده در خصوص افشاء اطلاعات نهانی در بازار بورس، کاهش قیمت و از دست دادن سود می‌باشد که مال مثلی تلقی می‌گردد، لذا مسئول جهت جبران خسارت باید پول و سودی را که شخص متضرر در صورت عدم افشاء اطلاعات از آن برخوردار می‌گردید، به وی مسترد دارد.

از آنجا که ادبیات این موضوع حقوقی در ایران وجود ندارد و این مقاله جزو اولین نوشتارها در این زمینه محسوب می‌شود قطعاً با کاستی‌هایی مواجه بوده و در آمدی بر مساله محسوب می‌شود لذا امید است برخی از فرضیات این مقاله در آینده توسط دانشجویان و حقوقدانان عزیز به چالش کشیده شده و موجبات تکامل تحقیقات و بررسی‌های حاضر را بنماید.

مراجع

۱. باریکلو، علیرضا، ۱۳۸۵، مسئولیت مدنی، نشر میزان، چاپ اول، تهران.

۲. باقری، محمود؛ گودرزی، مریم، ۱۳۸۸، مقایسه نظام حمایتی اسرار تجاری و نظام حق اختراع، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۱.
۳. جنیدی، لیعا؛ نوروزی، محمد، ۱۳۸۹، شناخت دارندگان اطلاعات نهانی در بورس اوراق بهادار، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۱۰۱.
۴. السان، مصطفی، ۱۳۸۷، جرایم علیه اسناد تجاری، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۴.
۵. شهیدی، مهدی، ۱۳۸۳، آثار قراردادها و تعهدات، نشر مجد، چاپ دوم، تهران.
۶. کیانی، رضا؛ صفاریان، مریم، ۱۳۸۸، فرآیند و الزامات افشای اطلاعات در بازار سرمایه، مجله اقتصادی، سال هفتم، شماره‌های ۷۱ و ۷۲.
۷. مهربانی، عطاالله، ۱۳۸۸، اهمیت و نقش افشای اطلاعات در بورس، ماهنامه بورس، شماره ۸۲.
۸. میرزایی منفرد، غلامعلی، ۱۳۸۹، تحلیل جرم معامله متکی بر اطلاعات نهانی، مجله پژوهشهای حقوقی، شماره ۱۷.
۹. نصیری، مرتضی؛ عیسایی تفرشی، محمد؛ قربانی لاچوانی، مجید، ۱۳۸۷، معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی: مطالعه تطبیقی در حقوق امریکا و ایران، مجله پژوهش حقوقی، سال دهم، شماره ۲۴.
10. Garner, Brayon A. 2007, Black Law Dictionary, Eichth Edition, Thomson pub
11. Leroy, Miller Roger and Janz, Gaylord, 2004, Business Law Today, Sixth Edition, Thomson, pub.
12. Paul, Davies, 1997, Gower's principles of Modern Company Law London, Sweet and Maxwell, Gthed.
13. Simon, Goulding, 1996, Principles of company law, London Cavendish, 1st ed.

Civil liability arising from the disclosure of secret information in the Securities and Stock Exchange Organization

Parvin Nadimi Nou

Master of private law, Islamic Azad University, Branch of Tabriz

Abstract

Secret information refers to the important and unpublished information directly or indirectly related to securities or their issuers. This information affects the investors' decisions and the stock price. If the owners of information disclose their information by abusing their position and the transaction occurs based on this information, the one who discloses the information will have civil liability. However, unlike some other legal systems, the rules and regulations of Iran have nothing to say in this respect, and we should thus refer to general regulations of civil liability in this regard. The theory of negligence, breach of fiduciary relationship and misuse have been mentioned in relation to civil liability, and it seems that abuse is the base of responsibility arising from disclosure of information. In addition, responsibility does not come from mere disclosure of information; rather, it is on the basis of the secret information of transaction of securities and the other party must receive loss or damage consequently. Unlike the U.S Law, Iranian law does not require that a transaction which is based on secret information be deliberately done. Finally, in addition to civil liability, the one who discloses secret information will have criminal responsibility as well.

Keywords: civil liability, secret information, information disclosure, transaction, securities.
